

І. М. 2410/26 І. 501.150.

МИХАЙЛО КОЦЮБИНСЬКИЙ

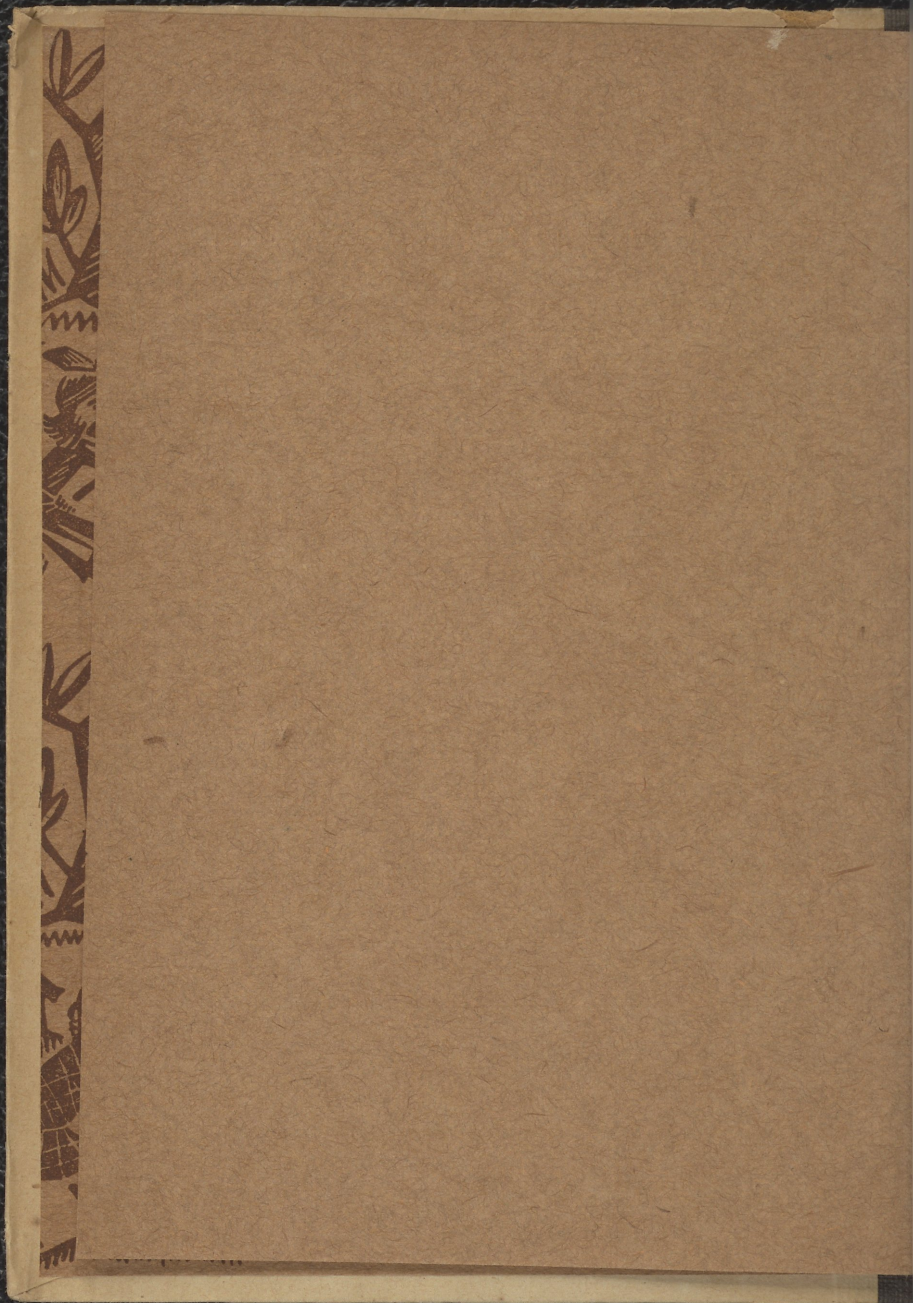

ХАРИТЯ

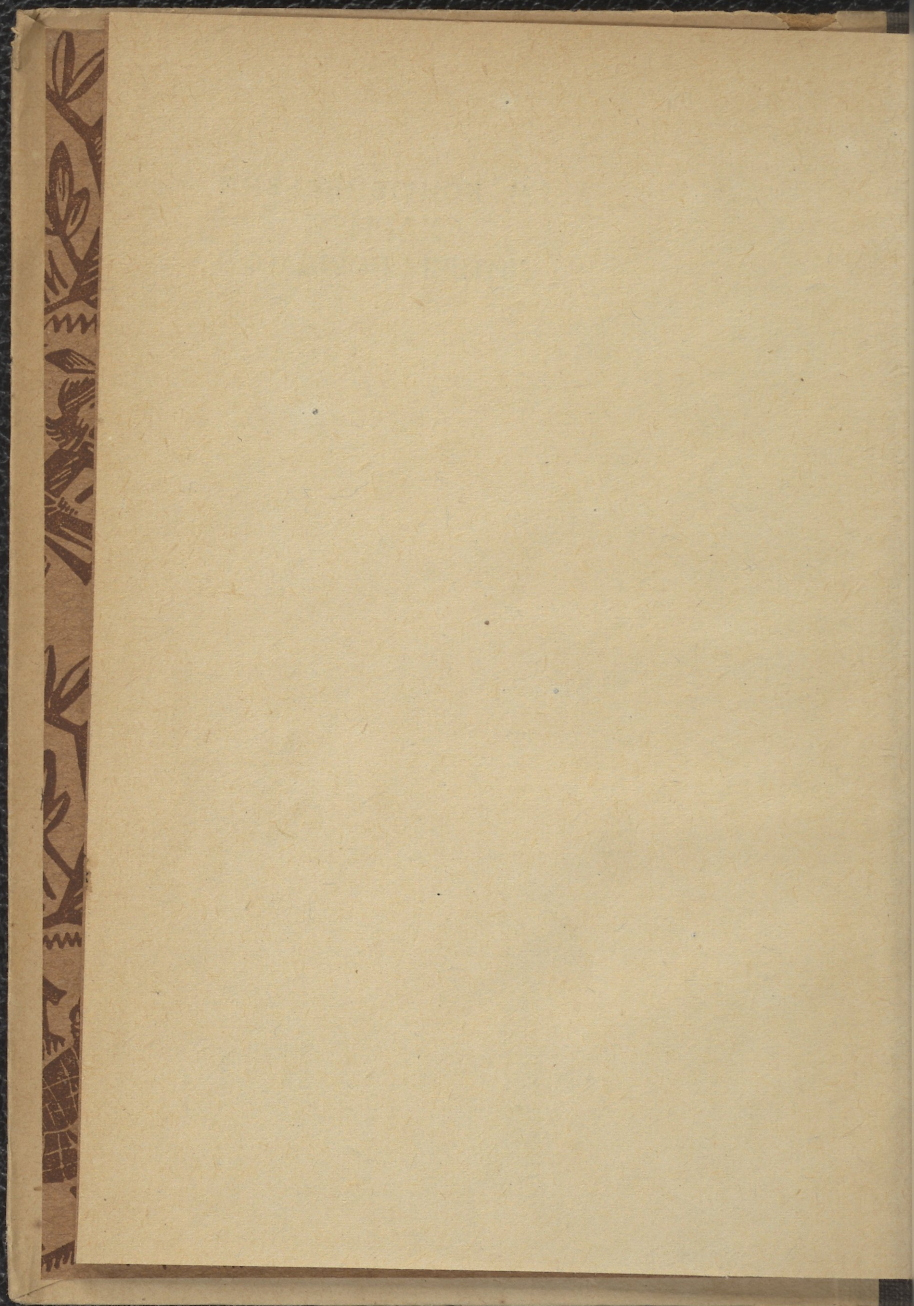
ДИТЯЧІ
ОПОВІДАННЯ

М. КОЦЮБИНСЬКИЙ
ХАРИТЯ
ДИТЯЧІ ОПОВІДАННЯ

Г. 501. 150.

М. КОЦЮБИНСЬКИЙ

ХАРИТЯ

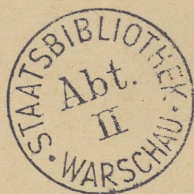
ДИТЯЧІ ОПОВІДАННЯ

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО
КРАКІВ 1942 ЛЬВІВ

БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТВОРИ
„МОЯ КНИЖЕЧКА“
ВИПУСК 28

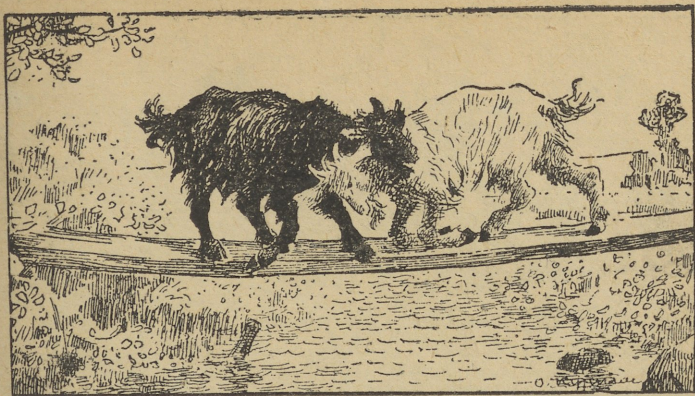
*Ілюстрації в тексті О. Куриласа
Обкладинка М. Левицького*

I. 41. 2410 / 28

I. 501. 150.

1943. г. ч. 38

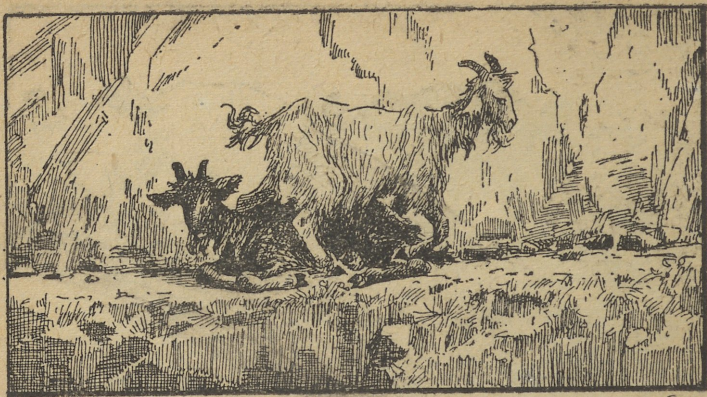

Про двох цапків

З одного берега йде до річки білий цапок, а з другого берега підходить чорний цапок. І той хоче через річку перебраться і цей. А через річку кладка. Така вузька, що тільки один може перейти, а двом тісно.

Не схотів білий цапок зачекати, поки перейде через кладку чорний, а чорний і собі не схотів заждати, щоб перейшов білий.

Ступили обидва на кладку, зійшлись посередині та й ну один одного лобами й рогами бити! Бились, бились, та й скінчилось на тому, що обидва в воду попадали і потопились.

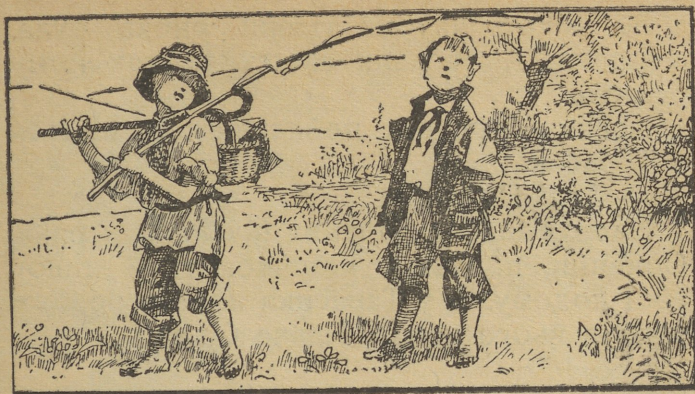

Дві кізочки

А дві кізочки — то були розумніші. Стрілись вони на вузькій стежечці. З одного боку стежечки глибокий рів, а з другого — висока та крута гора. Розминутись ніяк не можна.

Постояли вони, постояли, подумали-подумали, а тоді одна кізочка стала на коліна, перевернулась на бік, лягла на стежці і притиснулась до гори.

Тоді друга обережно переступила через неї, а та, що лежала, встала і пішла собі.

Івасик та Тарасик

Івасик ловив рибку. Все, що зловив, склав у кошичок; закинув кошичок на плечі та іде додому. Побачив його Тарасик та тихенько, тихенько, за ним. Думає, як би витягти рибку.

Тільки Тарасик підкрався до кошичка, а Івасик почув, що хтось ззаду до кошичка добирається, та й озирнувся.

Тарасик одскочив, руки заклав назад, голову задер, іде, наче то й не він до кошичка добирався.

Пішов Івасик далі. Іде собі спокійно, а Тарасик знов підкрався, заклав у кошичок руку та як заверещить!

Великий рак вчепився йому в палець.

Бо в кошичку не тільки рибка була,
а й раки. А Тарасик аж скаче, так йому
болить.

Івасик обернувся, побачив та й сміється
з Тарасика:

— Ага! Попався!

Насилу Івасик одчепив від пальця рака.
Одчепив, поклав у кошичок та й пішов
собі додому. А у Тарасика палець розбух,
кров з нього капає. Плаче бідний.

Десять робітників

Зайшов я колись до однієї жінки в хату — Одаркою звали жінку. Дивлюсь, а у неї в хаті так чисто, гарно так: діти умиті, чисто одягнені, обід зварений.

— Як ви встигаєте все робити? — питаю я в Одарки.

А вона каже:

— Як же мені не встигнути? У мене служить аж десять робітників. Вони мене слухають; що не скажу — зроблять, один одному допомагають!...

— Які ж то у вас робітники?

— А ось вони! — засміялась Одарка і поклала на стіл свої десять пальців.

Ялинка

I

Настав Святий Вечір.

В Якимовій хаті кипіла робота. В печі тріщав вогонь та сичав борщ. Олена, мати Василькова, крутила голубці на вечерю. Василько сидів долі та тер мак до куті. Василькові було літ дванадцять. Він був найстарший у сім'ї. Василько тер мак і все поглядав то на двох сестричок, що гралися з котом, то на батька, що сидів на полу, схиливши голову.

„Чого батько журиться? — думав він. — Чи того, що нездужає, чи того, що нема грошей викупити від шевця мамині чоботи?“

Рипнули двері. В хату увійшов якийсь чоловік.

— Добридень вам, — удався він до Якима. Чи не продали б ви, чоловіче, тієї ялинки, що росте у вашім садочку? Пани послали мене знайти дітям ялинку на Святий Вечір; я вже другий день шукаю і не можу знайти гарної...

Яким мовчав...

— А що б ви дали? — спитав він пере-годом.

— Та вже не будемо торгуватись... Кажіть ціну...

— Три карбованці дасте, — відповів Яким.

— Тату, — обізвався Василько тремтячим голосом, — та ж то моя ялинка, ви її подарували мені ще тоді, як мене похвалив учитель.

На блакитні очі в білявого Василька набігли сльози. Йому жаль стало зеленої стрункої ялинки, що одна звеселяла зимою садок. Батько глянув на сина. Василько замовк, прочитавши в тому погляді невимовний смуток.

— Добре, я дам три карбованці, — обізвався чоловік, — але мусите приставити ялинку сьогодні, бо пани ще хочять прибрати її на вечір.

— А як її приставити, коли я слабкий, а хлопець малий ще, — сказав Яким.

Чоловік глянув на Василька.

— Не так то вже й малий ваш хлопець...
Та й недалечко їхати — годину... Завидна
завезе, завидна й поверне...

Яким подумав і махнув рукою.

— Якось воно буде... містечко не за го-
рами.

Чоловік дав завдаток, розказав, куди за-
вести ялинку, і пішов.

Яким трохи повеселішав; за три карбо-
ванці можна було викупити від шевця жін-
чині чоботи. Хвалити Бога, Олена не ходи-
тиме на свята в подраних чоботях.

Він одягся, узяв сокиру й подався в са-
док. За батьком побіг і Василько.

В садку лежав глибокий сніг. Якимові но-

ги, узуті в здорові чоботи, глибоко поринали в сніг і лишали за собою цілу низку ямок. Василько то стрибав у ті ямки, то розгортав ногами білий пухкий сніг. Чорні, голі дерева стояли в снігу, настобурчившись замерзлими гілочками, і, наче мертві, не ворухилися від вітру. Під деревами, на білому, як цукор, снігу сіткою лягла тінь. Аж ось здалека зеленою глицею заманячила ялинка. Василько з батьком підійшли до ялинки.

Їм обом жаль стало молодого деревця. Струнке, зелене, веселе, воно маяло гілочками, наче раділо гостям...

Яким підійшов ближче, замахнувся сокирою і вдарив по стовбурові. Ялинка затремтіла від низу до верхечка, наче злякалася несподіваного лиха, і кілька зелених глиць упало на сніг. Яким рубав, а ялинка тремтіла, як у пропасниці. Василькові здавалось, що вона от-от застогне. Аж ось деревце похилилося, хруснуло і, підтяте, впало на сніг... Василько мало не плакав з жалю. Він бачив, як батько взяв ялинку за стовбур, закинув на плечі і поніс. Верхечок з ялинки волікся за батьком і лишав по снігу довгу, мов стежечка, смужку.

Василько глянув на свіжий пеньок, і дві сльозини скотились йому по щічках. Він не міг бачити того пенька, отого місця, де

за хвилину перед цим стояла його ялинка, і почав нагортати снігу на пеньок.

Незабаром з-під купи снігу не стало видно пенька.

— Васильку, го-ов! а йди сюди! — гукнув з подвір'я батько. Василько побіг до батька.

— Лагодь, сину, сани, відвезеш ялинку. Та хапайся, сину, бо вже ген-ген з полудня, а треба вернутися завидна. Коли б ще снігу не було, — казав Яким, удивляючись у край неба, — наче хмара насувається. Не гайся, Васильку, не гайся, бо нерано...

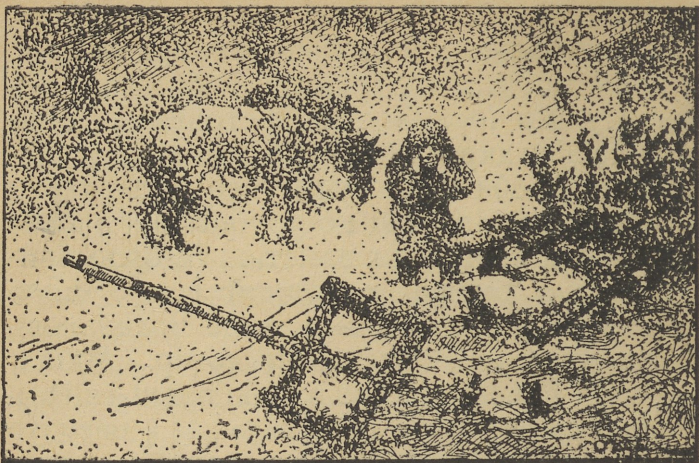
На стареньких санях лежала вже ялинка. Василько почав лагодитись у дорогу. Він запряг коней, одяг кожушину і виїхав з двору.

II

Повівав холодний вітрець. З краю неба насувались білі, наче молочні, хмари. Разно бігли мишасті коненята. Дорога була слизька, і сани йшли в затоки. На обидва боки від дороги, скільки скинеш оком, розстелилось поле, вкрите снігом, мов білою скатеркою. Твердий синявий сніг грав на сонці самоцвітами. Чорне вороння сідало громадами на сніг і знову здіймалося з місця. Вітер дужчав. Насунули снігові хмари

і оповили небо. Сонце сховалось за хмари. Посипав сніжок. Василько вїокнув на коні, і вони побігли підтюпцем, наближаючись до лісу, що чорною стіною стояв перед ними. До лісу якраз половина дороги. Ще півгодини треба було їхати лісом. Василько в'їхав у ліс. Здорові кострубаті дуби грізно стояли в снігових заметах; їм було бай- дуже, що бурхав холодний вітер, ішов сніг... Мокрий сніг бив у лице Василькові, заліплював очі, налазив за комір... Мишасті коні зовсім побіліли, обліплені снігом. Василько загорнув руки в рукава, насунув на очі шапку й схилив голову, щоб хоч трохи захиститись від холодного вітру та снігу. Він і не постеріг, що коні звернули з дороги і побігли вправоруч. Враз сани пішли в затоки і вдарились у горбик. Трісь! Щось тріснуло в санях, і Василько дав сторчка в сніг. Коні стали. Василько підвівся, обтріпуючись з снігу, підбіг до саней. Старі, трухляві копили зламались, васаг¹ лежав нарізно від санок. Василько обійшов навкруги саней, оглянув їх і мало не заплакав. Запобігти лихові не можна було. „Підожду, може хто над'їде та дасть мені яку раду“, — подумав він, поглядаючи на дорогу, котру раз-у-раз замітав сніг. Але в лі-

¹ В а с а г — верхня частина саней.

сі було пусто. Тільки вітер гучав межі деревами та сипав сніг, закриваючи білою сіткою далечінь... Василько ступнув кілька ступенів наперед і став, широко розкривши очі з переляку та несподіванки. Перед ним з'явився яр, котрого не повинно бути на його дорозі. Василько постеріг, що збився з дороги. Що тут робити? Хіба лишити сани з ялинкою в лісі, а самому вертати додому? Василько випріг коней, сів верхи і поїхав назад по дорозі.

В лісі посутеніло. Настав вечір. Василько їхав лісом, коні глибоко поринали в сніг і ледве-ледве переступали з ноги на ногу. Василько незабаром помітив, що він їде не

дорогою, а так, лісом, навмання. Він став. „Треба конче знайти дорогу, — подумав Василько. — Вернусь назад до саней і звідти поїду навпростець дорогою“. Він повернув коней і поїхав назад. Довго їхав Василько проти вітру та снігу, а саней не було. „Я десь узяв дуже соб, а треба трохи цабе“, — подумав він і повернув уліворуч.

В лісі зовсім затемніло. На землі і в повітрі білів сніг та манячили цупкі, замерзлі стовбури дерев, закурених снігом.

Василько їхав, а саней не було. Коні, брѳохаючись по заметах та по кучугурах, потомились і стали. Василько заблудивсь. Йому було холодно й страшно. Він заплакав. Навкруги вила хуртовина, бурхав холодний вітер та крутив снігом, а Василькові згадалась тепла, ясна батькова хата. Весело горить в хаті каганець. На столі стоїть кутя. Батько та дві сестрички сидять за столом, мати подає вечерю. Всі такі веселі, говорять, радіють свѳятечку, Хлопці та дівчата приносять вечерю, поздоровляють з празником, питають про Василька. А може, не радість, не щастя гостює в хаті. Може, мати плачуть, що нема з ними Василька, може батько журяться та сумні-сумні сидять край столу і не їдять вечері. Ох, коли б хоч виїхати з цього мертвого лісу, побачити дорогу хату... Ва-

силько торкнув коней; коні знялися з місця і нешвидко побрели по глибокому снігу... Але що це? Василько виразно побачив свою хату. Йому видалось, що в маленьких вікнах блимнув вогонь. Василько зрадів і повернув до хати. То був куш, обсипаний снігом, і здалека видався хатою. Василько й руки опустив. Що тут чинити? Він глянув навкруги: здорові дуби стояли в лісі мов страховища, і звідусюди простягали до нього цупкі чорні гілки. Василькові здавалося, що то мерці, закутані білим покривалом, простягають до нього свої руки. Йому стало страшно. Враз щось зірвало Василькові шапку з голови, холодний сніг посипався йому на голову... То гіллячка зачепила шапку та збила її в сніг. Тільки Василько наважився злізти з коня по шапку, як десь далеко почулось: а-у-у-у! — і луною покотилося в лісі. А-у-у-у! — відгукнулося з другого боку і довго невгавало.

Василько похолов з остраху. Волосся полізло догори, серце перестало стукати в грудях. Думка про вовків промайнула в його голові. Він в нестямі затяв коней і зник поміж деревами.

Василько виїхав на узлісся. За лісом було поле. На полі, край лісу, стояв хрест. Василько побачив хрест і зрадів. „Адже я

на дорозі... Це дорога до села, де живе мій дядько... недалеко до села"... Василько виїхав на дорогу... Але що це за вогники блимають під лісом? Що це чорне ворухиться в снігу?... Враз коні жახнулись і сіпнули вбік. „Вовки!“ — подумав Василько. Він щосили затяв коней і вхопився за гриву... Переляканий, без шапки, запорошений снігом, мчався Василько по дорозі назустріч холодному вітрові. За ним навздогінці бігли два вовки, вигинаючи сірі хребти... А хуртовина вила, крутила снігом та замітала їх сліди...

III.

Вирядивши Василька, Яким легенько зітхнув; він продав ялинку за добрі гроші, а грошей було притьмом треба; треба було і чобіт жінці, треба було і на новий рік дещо купити... Якимові трохи жаль стало Василька, що так любив ту ялинку. Та що вдієш, коли біда: ні в віщо вдягнутися, нічого кусати...

Олена поралась коло печі, хапаючись, щоб устигти на пору з вечерею.

Ніхто не постеріг, що надворі йшов сніг.

Аж дівчатка, бавлячись під вікном, радісно крикнули:

— Сніжок! сніжок! Пустіть нас, мамо, на двір!

Олена та Яким разом глянули в вікно.

— Ой, лишенько! Як той бідний Василько прибу'ється додому в таку негоду! — скрикнула Олена.

Яким вийшов на двір. Небо заволоклося сніговими хмарами, рвачкий вітер забивав дух. Яким стривожився. „Коли б ще яка біда не лучилась хлопцеві“ — подумав він.

— Ну, що? — спитала Олена, як він увійшов до хати.

— Завірюха... та може ушухне... повинен би Василько над'їхати.

А хуртовина не вшухала. Олена раз-у-раз

заглядала в вікно, вибігала на двір і все зітхала та бідкалася.

Вже смеркалося, а Василька не було.

Олена плакала. І нащо було посилати дитину проти ночі! Наче без тих трьох карбованців і не обійшлося би? Що з тих грошей, коли через них можна позбутись найстаршої дитини? Олена мучилась і уявляла собі, як Василько збився з дороги, як напали на нього вовки, як вони розривають по шматочку її любу дитину... Серце їй обливалося кров'ю, сльози заливали очі. Яким мовчав, але тривоживсь не менш від Олени. Він щохвилини виходив на двір, вдивлявся у темряву, прислухавсь, як виехуртовина, надаремне сподіваючись побачити Василька, почути його голос...

Люди вже давно вечеряли, а в Якимовій хаті й забули, який сьогодні день. Дівчатка поснули, дожидаючи вечері: старі сумували, їжа не йшла їм на думку. Хлопець сусідин приніс вечерю. „Просили вас на вечерю батько й мати, і я вас прошу. Будьте здорові з Святим Вечором.“ — проказав він дзвінким голосом, подаючи мисчину в хустці. „А де ж Василько? — поспитав він перегодом. Олена заголосила. Господи! Всі люди радіють, весело, як Бог приказав, зустрічають велике свято. Тільки її побила лиха година, відірвала від неї

любє дитя, кинула його в хуртовину на поталу вовкам-сіроманцям. Усю ніч сум літав по хаті, шарпав за серце бідних людей та не давав їм спати...

IV.

Вранці виплило ясне сонечко на погідне небо оглянути, що зробила ніч з землею. Вітер стих і чистий свіжий сніг сріблом саяв під блакитним наметом неба. Земля наче вбралась на Різдво в білу сорочку.

Скоро розвиднилось, Яким пішов до сусіда прохати коней. Він мав їхати шукати Василька. Олена намагалася їхати з ним.

Весело рипіли сани по снігу, весело бігли коні, хоч дорога була трохи розбита. Та невесело було на серці в Якима та Олени. Вони роздивлялись на всі боки, боячись побачити який слід Василька. Але всюди було рівно, біло; сніг блищав, аж очі боліли глянути на нього. Вони вїхали в ліс. Олена пильно дивилась межі дерева; їй все здавалося, що вона бачить то сани, то свитку Василькову, то кінські ноги...

— Коли б хоч їхав хто, — обізвався Яким, — розпитали б, чи не бачив чого в лісі.

Зустріли якогось чоловіка однією конячкою. Яким розповів йому своє горе та почав розпитувать.

— Я бачив зламані сани, а на них ялинку, — сказав той. — подайтесь лісом упоруч.

— Ой, нема вже мого Василька, нема моєї дитини! — заголосила Олена. Той крик серця болісною луною розлігся в Якимовому серці.

Ще здалеку заманячили на дорозі поламані сани, зазеленіла присипана снігом ялинка. Яким під'їхав до саней. Олена перша зіскочила й почала припадати до саней та тужити на весь ліс. Яким стояв, сумно схиливши голову. „Так, — думав він, — Василька з'їли вовки“... Враз щось під'їхало. Яким озирнувся і не хотів вірити своїм очам. Перед ним стояли його коні, а на санях сидів Петро, братів наймит.

— Ти звідки взявся тут? — скрикнув Яким.

— Та хазяїн послали мене по ваші сани. Ще й казали і цю ялинку відвезти до пана... Василько обламався учора, збивсь з дороги і ледве добився до нас уночі.

— То Василько живий?! — скрикнули разом Яким і Олена.

— Тавжеж живий... Оце недавно поїхали вдвох з нашим Омельком додому.

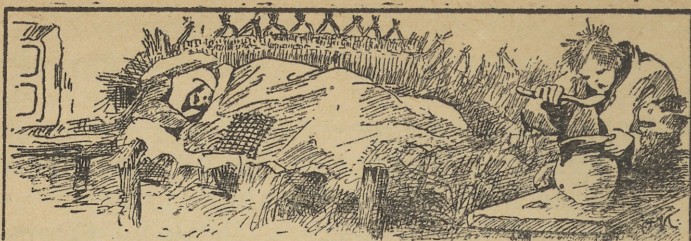
— Чи ти не брешеш?!

— Хіба ж я пес — брехати! — образився Петро.

— Слава Тобі, Господи! — зраділи бідолашні. — Слава Тобі, Господи, що він живий.

Петро взяв ялинку на свої сани, а поламани сани примостили на Якимових. Яким вйокав на коні, поспішаючи додому.

Василько вже був дома. Яким та Олена плакали з радощів, обіймаючи Василька. „Ми вже думали, що не побачимо тебе“, — казали вони. А Василько весело щебетав, оповідаючи свої пригоди в лісі.

Маленький грішник

I

Дмитрик, восьмилітній хлопчик, вискочив з душно́ї низенької хати, що по самі вікна влізла в землю. Надворі було краще, ніж у хаті. Сонечко підбилося вже височенько і пригрівало. Сніг так блищав, що Дмитрик не міг на нього дивитись і кліпав очима. Була відлига, з стріх капало, з горбка збігали, мов весною, струмочки талої води, горобці весело цвірінькали, кози нікали по майдані, шукаючи, чи не лишилось де на торговиці хоч стебла сіна від учорашнього ярмарку. Це тепло, ця немов весняна днина серед зими вабили Дмитрика, тягли його в далечінь, на волю, он в те місто, що здіймається до блакитного неба шпичастими вершечками церков, зеленими та червоними дахами на кам'яницях. Але мати його, Ярина, виходячи з відрами

на щоденну роботу, звеліла йому сидіти вдома. Тому Дмитрик був сумний. Він стежив очима за матір'ю, що, зігнувшись під важкими відрами, повними води, переходила вулицею, бачив, як у брудних хатках уздовж вулиці відчинялись двері, висовувалися звідти жидівки, гукали на його маму:

— Ярино, а несіть швидше води, бо діжка порожня!

Дмитрикові на хвилинку жаль стало неньки, що — слаба, не слаба — увесь день мусить носити воду, заробляти на хліб. Та не така була погода, щоб смуток затримався в його серці. Все навкруги було таке радісне, веселе, що з пам'яті Дмитрикові вилетіли десь і мати, і наказ її сидіти вдома, він не помітив, як самі ноги, озуті в здорові зашкарублі чоботи, винесли його на вулицю. Дмитрик скубнув по дорозі за хвіст козу і весело засміявся, побачивши, як коза кумедно закрутила рогатою та бородатою головою. Далі, вчепившись ззаду до панських саней, проїхав до мосту, а звідти, пошкрябуючи здоровими чобітьми та інколи ковзаючись, побіг через лід на місто.

На Дмитрикові була стара материна юпка ¹ з клаптиками вати, що висіли кризь

¹ Юпка — верхній жіночий одяг, іноді на ваті.

дірки з пошарпаної одежини, довгі рукави теліпались нижче рук, заважали йому. Русяву голівку прикривав старенький картузик з одірваним козирком. Але, не зважаючи на свої непишні шати, Дмитрик весело дививсь на світ Божий здоровими сивими очима, весело підстрибував по людних вулицях.

Враз він зупинивсь, скривив жалібно обличчя і простяг руку до якогось пана, що проходив вулицею.

— Дайте копійку!... мати слабі... хліба немає...

Пан глянув на блідий видочок хлопчиків, на його одержу пошматовану й сягнув у кешеню.

Дмитрик побіг далі, затискаючи в руці мідяну монету. Це Гаврилко так навчив. О, той Гаврилко розумний і сильний, страх який сильний!... Але де ж він, той Гаврилко?

— Дмитрику, а сюди!...

Дмитрик впізнав знайомий голос і став.

— Ну, що? — привітався Гаврилко, підходячи до Дмитрика.

— А диви, що маю! — похвалився той десяткою, що випрохав у пана.

— Мало! — рішив Гаврилко. — Що за неї купиш? Проси ще, та не лілуйсь, кривись добре, як середа на п'ятницю, та при-

казуй жалібно: „дайте, милостивий пане, дайте... мати вмирають... я їсти хочу!...“ І не відчепись, за поли хапай, аж поки дасть.

Дмитрик осміхнувся.

— Хіба я не знаю? Ти ж мене вчив... А ти чом не просиш? — поспитав він у товариша.

— Оце вигідавав! Сказано: мале — дурне! Мені ніхто не дасть, бо я вже великий, мені аж десять літ, та й свита на мені ціла, не така, як твоя юпка... Гав не лови! — раптом штурхнув Гаврилко під бік Дмитрика.

Дмитрик зрозумів і побіг за якимсь паном, простягаючи руку.

— Дайте, пане милостивий... хоч копійку дайте... мати вмирають... два дні без хліба сидимо.

— Проси ще! — казав Гаврилко, відбираючи випрохані гроші: — біжи он за тією панею, що на голові пір'ячко теліпається.

Дмитрик побіг і ще щось приніс.

— Але де ж Марійка? — поспитав він.

— А там десь на вулиці бавиться... Марійко! Агов!

За хвилину надбігла Марійка, так замотана здоровою хусткою, що самий гострий червоний носик визирав на світ, мов рознюхуючи, чи нема де чого цікавого.

— Знаєте що? — зібрав раду Гаврилко. — Маємо трохи грошей... А я нині вранці такі бачив медівники в пекарні... ну, такі, що ніколи не бачив... Оце тобі коржик, а на коржикові наче сметана солодка-солодка... зверху помащено та притрушено червоним маком... — Гаврилко сплюнув, бо йому набігло повен рот слини. — А на самому вершечку маєте собі... вишня! Мов тільки її з дерева зірвав.

— Еге?! — скрикнули враз Марійка з Дмитриком.

— Йй-Богу!... ходім купимо!

— Ходімо!

А на шостака¹ візьмемо цигарок, — додав Гаврилко.

— І сірників!

І діти, мов зграя горобців, знялися з місця і покотили вулицею.

— Стережись! — гукнуло щось іззаду і баскими кіньми проскочило повз дітей.

— Лови!... лови його!... — скрикнув Гаврилко, і всі трое щосили побігли навздогінці за саньми.

Дмитрик з Гаврилком вчепилися ззаду за сани і причаїлись. Але, озирнувшись за Марійкою, вони так і зареготались наголос. А де ж: Марійка, наздоганяючи сани,

¹ Ш о с т а к — три копійки

посковзнулась і шубовснула просто в калюжу. Брудна вода стікає з мокрої спідниці, а Марійка стоїть, ще й пальці розгорнула, заваяні в болоті. На лихо почув той регіт візник і шмагнув назад себе батою. Дмитрик з Гаврилком попадали з галасом на землю. Хлопці підбігли до Марійки.

— Маріє, звідкіль вітер віє? — зачепив її Гаврилко, смикнувши за кінець хустки.

— Маріє, звідкіль вітер віє? — смикнув з другого боку Дмитрик.

— Не займай, бо їй-бо мамі скажу! — запхикала Марійка, сякаючи червоного носа.

Хлопці попустували трохи, а далі з заспокою Марійкою майнули на базар.

Гаврилко накупив медівників, цигарок і сірників. Усі троє примостились десь під парканом і поділились ласощами. Гаврилкові, звичайно, припало найбільше. Поласувавши, він добув з кишені цигарок і дав одну Дмитрикові.

— Дай і мені! — обізвалась Марійка.

— На, коли хочеш!

Дмитрик затягнувсь цигаркою і почервонів увесь від їдкового диму, аж очі слізьми забігли. Однак він не кинув цигарки, боячись глузування Гаврилкового.

Марійка закашлялась.

— Тю на них! — Таке гірке та недобре курять, — сказала вона, кидаючи цигарку.

— Ет, баба! — з погордою сплюнув Гаврилко, хоч його й самого нудило від цигарки.

— А тепер гайда бити того жидка, що нас займав учора! — сказав Гаврилко.

Всі знялись і подались поміж жидівські вулиці.

Жидка не знайшли, а так проवेशтались на місті до вечора.

— Гляди ж, Дмитрику, виходь завтра! — наказував Гаврилко.

— А як мамка не пустять?

— То втечи!

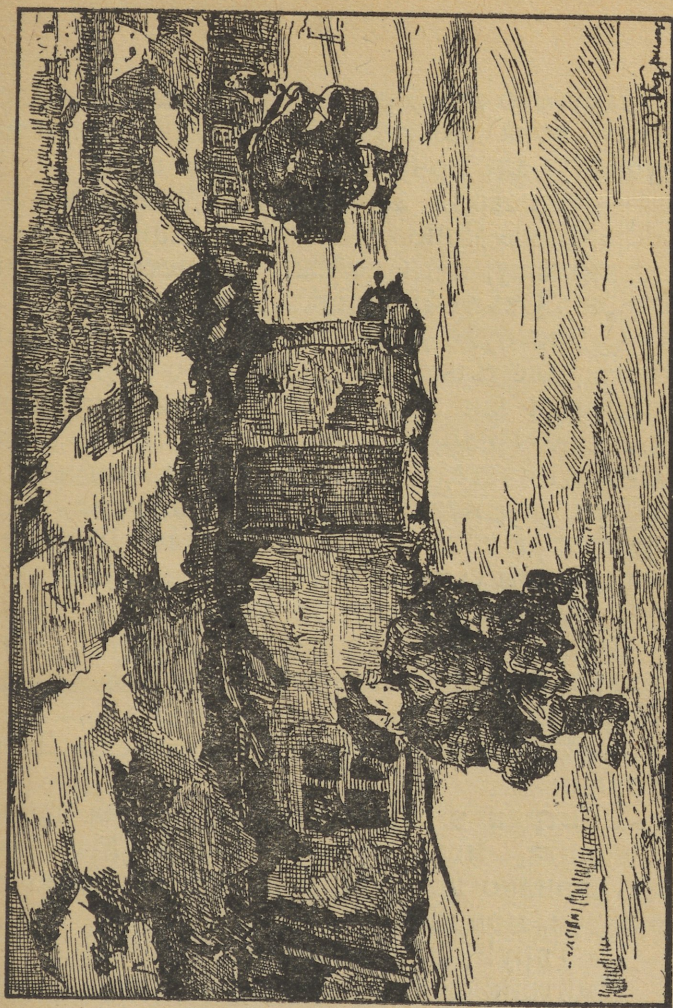
Дмитрик біг через лід, пошкрябуючи здоровими чобітьми, і з жахом думав, що то скаже йому мамка за неслухняність.

А мамка нічого не сказала: вона лежала на полу й стогнала. Побачивши врешті Дмитрика, Ярина обізвалась:

— І де ти бродиш, заволоко? Візьми отам кашу з печі та повечеряй.

Дмитрик виїв з горщика кашу, ліг кого матері й зараз же заснув.

Йому снились горобці, кози, ласощі та інші втіхи бідних дітей.

II

Другого дня Ярина ледве звелася з постелі; вона взялась за відра, щоб піти на роботу, але почула, що не має сили.

— Чогось я занедужала, Дмитрику, — обізвалась Ярина, — сили не маю... Я трохи полежу, а ти побіжи на місто та купи хліба... Ось тобі гроші... Та не барись...

Сумно було Дмитрикові, жалко недужої мами, але тільки до сінешнього порогу. За порогом він забув і маму, і свої турботи. Сонечко гріло, як і вчора, небо синіло в високості чисте, безхмарне, струмочки жебоніли щось межи собою, по снігу плигали жовтобрюшки та снігурі. Весело! Дмитрик з радісним серцем трюхав по льоду, затискаючи в жмені гроші на хліб.

Коли це саме під містом з'явився Гаврилко з гринджолятами, а на них сиділа Марійка.

— Сідай, підвезу! — гукнув він на Дмитрика.

Дмитрик з розгону наскочив на гринджолята, мало не перекинув Марійки, а Гаврилко повіз їх, мотаючи головою та іржучи, мов кінь.

— Тпру! Дай, Гаврилку, я повезу!

Дмитрик скочив з санчат і взявся за мотузок.

— А що це у тебе в жмені? — лапнув його за руку Гаврилко.

— Гроші... мамка на хліб дали.

— Дай сюди!

— Еге, не можна, — мамка битимуть.

— Дурний! скажеш: загубив, то й не битимуть. Давай!

Дмитрик, вагаючись трохи, віддав гроші.

— От що я вам скажу, — почав Гаврилко. — Я тому жидкові, що мене раз-у-раз зачіпає, таки нам'яв учора пейси. Але жидок нахвалявся: як зберу, каже, жиденят, тоді не попадайтесь нам у руки. А ми собі, знаєте, що? — ми собі покупуємо козики, то жиденята не посміють підступитись, як покажемо ножі.

Думка купити ножі дуже всім сподобалася. Діти метнулись до крамниці і купили три козики. Лишилися ще два шаги¹, за котрі не знали, що купити.

— А я їсти хочу! — обізвався Гаврилко.

— І я! і я!... — скрикнули разом Дмитрик та Марійка.

— Рушай просити, Дмитрику! — загадав Гаврилко.

Та як на лихо сьогодні не щастило, хоч Дмитрик дуже жалібно кривив обличчя та квилів, мов сирота:

¹ Ш а г — півкопійки.

— Дайте сиротині копіечку... зглянь-
тесь над голодним!...

Ніхто нічого не давав, а їсти хотілось.

— Ет, що твоє старцювання! От як той
дід сліпий, що сидить біля мосту — ну, той
має всякого добра повну торбу: там тобі
й бублики, й яблука, й медівники!... обли-
залась на одну згадку Марійка.

В Гаврилковій голові промайнула думка.

— Знаєте що: та торба буде наша! —
рішив він.

— Еге, так тобі дід і дасть: ти за торбу,
а він тебе костуром! — змагалась Марійка.

— Не бійсь! Зробимо так: ти, Марійко,
купиш за двоячку¹ булку і подаси дідові
булку, а як дід ховатиме її в торбу, ми
вдвох з Дмитриком, — я з одного боку,
а він з другого, черкнем ножем по мотуз-
ці... Марійка вхопить торбу та навтікача,
а ми за нею!... Добре, Дмитрику?

— Еге „добре“! А як дід зверху ко-
стуром?

— Не бійсь, не влучить! Гайда!

Сліпий дід співав побожні пісні і не чув
свого лиха. Він, ховаючи в торбу булку,
обіцяв Марійці „спасеніє душеньки“, —
коли враз почув, що його торба кудись
сунеться, що її вже нема.

¹ Двоаяк — два шаги, півкопійка.

— Караул! ¹ Грабують! — зарепетував дід, але в відповідь на його крик залопотіли ноги втікачів.

А Гаврилко паює вже здобич, причаївшись з своїм гурточком за стосом дров на подвір'ї.

Дмитрик чує дитячим серцем, що так погано чинити, як вони чинять, але боїться й натякнути про те, бо Гаврилко просвітку не дав би, глузуючи.

Аж ось і вечір. Дмитрик знає, що йому пора вже додому, але він боїться з'явитися до матері без хліба і без грошей. Адже мати напевне каратимуть його!... Ця думка так гризе Дмитрика, що він звіряється з нею Марійці.

— Ночуй у нас! — рішає Марійка. — А завтра мати забуде й минеться тобі отак.

І Дмитрик уперше в житті ночує під чужою стріхою, далеко від матері.

Другого дня знов іграшки, сміхи, ласощі. Але над вечір Дмитрик помічає, що йому чогось мулко на серці. Так чогось кортить додому, до матері. Хай вже і виб'ють його, аби бути дома, аби почути голос неньчин. Дмитрик не витримує далі, кидає своїх товаришів і біжить додому. Йому хочеться пригорнутися до матінки,

¹ Караул — поліцай.

перепросити її, поцілувати ту руку, що не раз пестливо гладила його по головці. Та чи дома тепер матінка, чи ще носять воду? Он іде назустріч та жінка, що вони наймають у неї хату, вона, мабуть, знає...

— Тітко, чи мамка вже дома, чи ще воду носять? — підбігає до неї Дмитрик.

Жінка стає і сумно хитає головою.

— Відносила вона вже своє, дитино! Вже більше не понесе! — з сльозми в очах каже жінка.

Дмитрик не розуміє гаразд цих слів, але щось його стискає коло серця. Він бачить сльози на очах у жінки, і неспокій охоплює його.

— Сирітка ти нещасний!... Вже твоя мати десь з Богом бесідує, — ридає раптом жінка і хоче приголубити Дмитрика.

Але Дмитрик випрочується з обіймів і кидається далі. Він усе зрозумів і страшно безнадійність обняла йому серце.

— Матінко моя!... — кричить він. — Матінко! — Сльози течуть йому по обличчю, серце маленьке рвется з жалю, а Дмитрик біжить усе далі і нічого не бачить перед собою. Він давно згубив свого картузика, кілька разів падав на слизькій дорозі, поли з рудої юпки, мов крила, мають за ним від прудкого бігу, а він усе біжить далі та голосить.

— Матінко моя!... матінко ріднесенька!...
Але що це? Чию це труну везуть на санях?
„Це мою мамку везуть ховати“, — думає
Дмитрик і щосили поривається наперед.
Він не бачить, що за ним басують коні, не
чує, як кричать: „стерезись!“ А коні вже
близько, ось вони дихають гарячою парою
над Дмитриковою головою, ось спиняють-
ся над ним, рвуться наперед... і Дмитрик
зникає десь під кінськими копитами...

III

Дмитрик лежить у лікарні. Зламану ногу
його взято в лещата, нога вже не так бо-
лить, як перше, і Дмитрик може підвестись
на постелі. Він розглядає простору кімнату,
де лежать хворі, дивиться на сестру-жаліб-
ницю, що зігнулась над недужим, і зупиня-
ється врешті на своєму столикові. Там, ме-
жи усякими пляшечками з ліками, червоніє
колодочка з його козика. Ох, той козик!
Він нагадує Дмитрикові стільки прикро-
стей, стільки смутку, що Дмитрик не може
дивитися на нього.

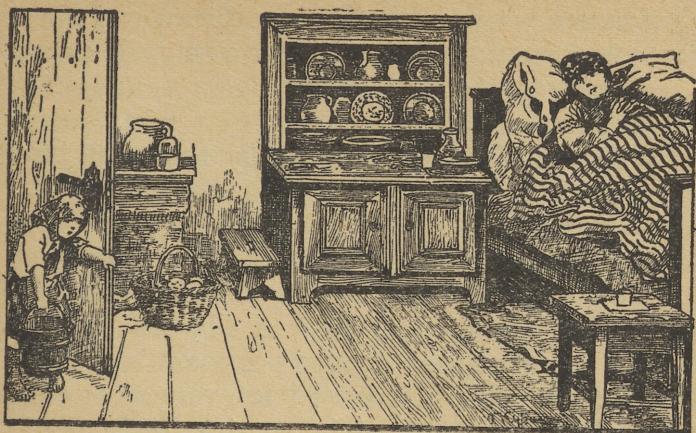
„Може мати їсти хотіли, як я купував ко-
зики, може вони голодні й померли, не діж-
давшись хліба... Не скажуть матінка, не
признаються, бо нема вже їх на світі... і ні-
кого в мене немає... сирітка я безрідний...

Та чи вибачить мені мамка за все, що я на-коїв?“ — думає Дмитрик, не втираючи сльози, що скотилась йому на обличчя.

— То десь Бог покарав мене: нащо було обдурювати усіх, просячи для слабої неньки? Нащо було казати, що я сирітка?... От тепер Бог дав так... А все той Гаврилко: недобрий він хлопець, він мене на все підводив... Ні, то я недобрий, що слухався Гаврилка... Не вибачить мені Бог, не вибачить...

І Дмитрик поглядає в куток, де з чорних рям дивиться на нього суворе обличчя Бога-Батька, і здається Дмитрикові, що не варт він пробачення, що ніхто не дарує йому вини його...

— Що зо мною буде? — турбують думки дитячу голову. — Де я подінусь?... Хто мене нагодує, хто зодягне мене, каліку не потрібного?... Знов старцювати?... Ні, не буду, не хочу й бачити того Гаврилка, що навчив мене руку простягати. Буду щось робити, на хліб заробляти. Добрі люди допоможуть... А де ж ті добрі люди? Е, я знаю, що є! Адже матінка не дурно казали, що світ не без добрих людей...

Харитя

I

В печі палав огонь і червоним язиком лизав челюсті. В маленькій хаті було поночі, по кутках стояли діди. На постелі лежала слаба жінка й стогнала. Це Харитина мати. Шість тижнів поминуло, як помер її чоловік, батько Харитин, і відтоді бідна удова тужить та слабує, а оце вже другий день, як зовсім злягла. Злягла саме в жнива, в гарячий час, коли всі, хто вміє жати, подались на ниву збирати на зиму хліб. І вдовине жито поспіло, та нема кому його жати: сиплеться стигле зерно на землю, а вдо-

ва лежить недужа: тяжка слабість спутала руки й ноги, прикувала до постелі... Лежить бідна мати Харитина та б'ється з думками...

Рипнули двері.

— То ти, Харитю? — почувся млявий голос слабої.

— Я, мамо!

З дверей виткнулось спершу відро, до половини виповнене водою, далі русява головка дівчини, нахилена набік до відра, а далі права рука, піднята трохи догори. В хату увійшла Харитя і поставила коло печі відро. Їй було вісім років. Десь дуже важким видалось Хариті те відро з водою, бо, поставивши його на землю, хвилинку стояла нерухомо, спершись на припічок і важко дихаючи. Ліва рука від незвичайної ваги зомліла, і Харитя не могла її зігнути. Але це було одну хвилину. В другій — метнулась Харитя до мисника, легесенько, мов кізка, стрибнула на лаву, зняла з полиці горщик і поставила його коло відра.

— Що ти робиш, доню? — поспитала мати.

— Вечерю варитиму, мамо!

Слаба тільки зітхнула.

А Харитя й справді заходилася коло вечері. Змила в мисчині жменьку пшона, вкинула щіпку солі та зо дві, зо три картоплини, налила в горщик води і приставила

його до вогню. Любо було глянути на її дрібненькі запечені на сонці рученята, що жваво бігали від одної роботи до другої. Великі сиві очі з-під довгих чорних вій дивилися пильно й розумно. Смугляве личенько розчервонілося, повні вуста розтулилися. — вся увага її була звернена на роботу. Вона забула навіть і за нові червоні кісники, що двічі обмотували її русяву, аж білу, головку. Кісники ті були її радість, її гордощі. Оце третій день, як хрищена мати подарувала їй ті кісники, а Харитя й досі не натішилася ними.

Мати стиха застогнала.

Харитя стрепенулась і підбігла до ліжка: — Чого ви, матінко? Може, водиці холодної? Що у вас болить? — ластівкою припадала вона коло недужої.

— Ох, дитино моя люба! Все в мене болить: руки болять, ноги болять, голову не зведу. От, може, вмру, на кого ж я тебе лишу, сиротину нещасну?... Хто тебе догляне, вигодує?

Харитя почула, що її маленьке серце заболіло, наче хто здавив його в жмені; сльози затремтіли на її довгих віях. Вона припала матері до рук і почала їх цілувати.

— Що ми робитемо, доню? От довелось мені злягти саме в жнива... Хліб стоїть у полі невижатий, осипається... І вже не

знаю, як мені, бідній, недужій, запобігти лихові... Як не зберемо хліба — загинемо з голоду зимою!... Ох, Боже мій, Боже!

— Не журіться, мамо! не плачте! Адже ж Бог добрий, мамо! Бог допоможе вам одужати, допоможе вам хліб зібрати... Правда, мамо?... правда?...

II

Поки Харитя говорила ті слова, в біленькій головці її промайнула думка: як то нема кому жати? А вона що ж робитиме? Ще торік ходила вона з мамою на ниву, бачила, як мати жне, ба сама брала серп і жала! Адже ж вона багато б нажала, якби мати не сварила за скалічений палець! Але торік вона була ще маленька, маленькими рученятами не могла вдержати серпа, а тепер вона вже виросла, набралася сили і руки побільшали. Харитя глянула на свої руки. Адже цими рученятами вона принесла з річки піввідра води, хоч яке воно важке, те відро! Завтра, коли розвидниться, встане Харитя, нагодує маму (коли б ще схотіли їсти, а то відколи слабі — саму воду п'ють), візьме серп і піде в поле. А вже як буде жати! І не розігнеться! І уявилась Хариті вижата нива, а на ній стоять полукипки і блищать проти сонця, як золоті. І сама

Харитя стоїть на полі, дивиться на свою працю і думає, як би звести у стодолу. От що вона зробить: піде до хрищеного батька, обійме його рученьками за шию, скаже: „Татку мій любий та милий! Я вже вам бавитиму маленького Андрійка, буду йому за няньку, тільки звезіть наш хліб та складіть у стодолу!“ Він добрий, батько хрищений, він її послухає, зведе хліб. А як же зрадіє мати, коли Харитя прийде до неї й скаже: „А бачте, матусю кохана, а я ж вам не казала, що Бог pomoже нам зібрати хліб? Увесь хліб у стодолі!“ Мати з радощів вичунає, пригорне доню до серця, поцілує, і знову житимуть вони веселі та щасливі і не згинуть зимою з голоду...

В печі щось бухнуло, зашипіло, засичало.
То збігав куліш.

Мерщій кинулась Харитя до печі, відставила горщик, доглянула страву й насипала в полив'яну миску гарячого кулішу. Мати виїла ложок зо дві та й поклала ложку. Страва здалась їй несмачною, противною. Харитя їла чи не їла, швиденько помила посуд, поскладала його на мисник, засунула сінешні двері і стала навколішки перед образами молитися Богу. Вона склала ручки, хрестилась, зітхала та здіймала очі догори і дивилась пильно на образ, де був намальований Бог-отець. Вона вірила, що

Господь любить дітей і не дасть їх на поталу. Адже не дурно тримає він у руці золоте яблучко з хрестиком: певно він дасть те яблучко добрій слухняній дитині. І Харитя своїм дитячим лепетом прохала у Бога здоров'я слабій матусі, а собі сили вижати ниву. Ця думка не давала їй спокою. Їй хотілося швидше діждатися ранку. „Ляжу зараз спати, щоб завтра раніше прокинутися“, — подумала Харитя і, поставивши коло мами воду на ніч, лягла на лаву. Але сон не зліплював їй очей, він десь утік із цієї хати, бо їй недужа мати не спала й стогнала. Повний місяць дивився у вікно і на комині намалював також вікно з ясними шибками та чорними р'ямами. Харитя поглядала в той куток, де лежав серп, і думала свою думку. А надворі так місячно, ясно, хоч голки збирай. Харитя сіла на лаві й глянула у вікно. В імлистій долині, осяяній срібним промінням місячним, стояли широкі лани золотого жита та пшениці. Високі чорні тополі, як військо, стояли рядами край дороги. Синє небо всипане було зорями. Зорі тихо тремтіли. „А що якби тепер вийти на ниву? Е, ні! страшно, вовк вибіжить з лісу, русалки залоскочуть, страхи повилазять із пшениці..“ І Хариті справді стало страшно, вона знову поклатася на лаві й відвернулась від вікна.

— Чому ти не спиш, доню? — питає мати.

— Так... я зараз спатиму, мамо!

Мати стогне, а Харитю живий жаль бере за серце. Бідна мати! Все болить у них. Коли б той добрий Бог послав їм полегкість!... Аж ось трохи згодом і слаба мати, і копи на полі, і русалки, і вовк, і ясне вікно на комині змішуються в якійсь кумедній плутанині. Сон, влетівши до хати, бере Харитю під своє крило. Срібний промінь місячний тихо сяє на білій головці дівчинки, всміхається до нових червоних кісників, гуляє по смуглявому видочку та по білих дрібненьких зубках, що виглядають з-за розтулених повних уст.

Харитя спить солодким сном.

III

Рано встало золоте сонечко. Рано, разом з сонцем, прокинулась і Харитя. Хутенько зварила куліш, нагодувала маму, сьорбнула й сама кілька ложок. Упоравшись, зняла серп з полиці, поклала в торбинку хліба та цибулі і зав'язала рябенькою хусточкою. Далі поцілувала маму й каже:

— Піду я, мамо, на вулицю до дівчат, побавлюся трохи.

— Йди, доню, та не барись...

Йде Харитя селом і якось їй чудно. Ніколи не ходила сама так далеко від хати. От уже й крайню хату минула, вийшла на поле і стала, задивившись у далечінь на чудовий краєвид. І справді було на ниві неказано гарно! Погідне блакитне небо дихало на землю теплом. Половіли жита й вилискувались на сонці. Червоніло ціле море колосків пшениці. Долиною повилась річечка, наче хто кинув нову синю стрічку на зелену траву. А за річкою, попід кучерявим зеленим лісом, вся гора вкрита розкішними килимами ярини. Гарячою зеленою барвою горить на сонці ячмінь, широко стелеться килим яснозеленого вівса, далі, наче риза рути, темніє просо. Межи зеленими килимами біліє гречка, наче хто розіслав великі шматки полотна білити на сонці. В долині, край лісу, висить синя імла. І над усім тим розкинулось погідне блакитне небо, лунає в повітрі весела пісня жайворонкова. Віють з поля чудові пахощі од нестиглого зерна і польових квіток. І добре Хариті на ниві, і страшно. Стала вона й не знає, чи йти далі, чи вертатися. Але виткнулась десь далеко з жита червона хустка жіноча, і Харитя згадала і хвору маму, і чого прийшла. Вона подалася стежкою межи жита. Як тільки Харитя увійшла межи жита, гарний краєвид зник. Босі ноженята ступали

по втоптаній стежці, над головою, межі колосками, як биндочка, синіло небо, а з обох боків, як стіни, стояло жито й шелестіло вусатим колоссям. Харитя опинилась наче на дні в морі. В житі синіли волошки та сокирки, білів зіркатий ромен, червоніла квітка польового маку. Польова повитиця полізла догори по стебліні жита і розтулила свої білі делікатні квіточки. Харитя мимохить зривала дорогою квіточки та йшла все далі. Аж ось і їх нива. Вона добре знає свою ниву, ось і рівчак той, що промила весняна вода. Харитя поклала торбинку, взяла в руки серп і почала жати. Тихо навкруги. Тільки цвіркун цвіркоче в житі, шелестить сухий колос та інколи запідпадьомкає перепилиця. Жне Харитя, але якось недобре йде

робота. Довге стебло путається, великий серп не слухається в маленькій руці, колосся лоскоче спітніле личенько... Аж ось щось наче впекло Харитю в палець. Вона вихопила руку й побачила на пальці кров. Серп випав Хариті з рук, лице скривилося з болю, на очі набігли сльози, і Харитя от-от заплакала б гірко, коли б не нагадала про свою бідну маму. Швиденько обтерла вона кров з пальчика спідничкою, затерла врізане місце землею і почала жати. Стерня коле босі ноги, аж на плач збирається Хариті, піт великими краплями падає на землю, а бідна дівчинка жне та й жне.

Якось обернулась Харитя назад, щоб покласти нажатую жмінку, глянула навкруги і страх обхопив її. Адже вона одна на ниві! Ану, який страх вискочить із жита й задушить її! Раптом — фурууу!... Перепилиця пурхнула перед самою Харитею і, тріпочучи коротенькими крилами, ледве перенесла на кілька ступнів своє тяжке, сите тіло. Серце закалатало Хариті в грудях з переляку; далі наче спинилось, і Харитя скаменіла на місці. Однією рукою стиснула жменьку жита, другою — серп. Лице пополотніло. Здорові сиві очі з жахом дивилися в жито. За хвилинку Харитя трохи відійшла. Серце знову застукало в грудях. Харитя наважилась тікати...

Стежною наближались дві молодиці. Харитя постерегла їх, знов нагадала недужу, бідну маму і, схиливши русяву головку, взялась до роботи. Вона мусить вижати жито! Вона мусить потішити свою нещасну маму! Молодиці наблизилися до Хариті, впізнали її і глянули одна на одну.

— Ти що тут робиш, Харитю? — спитали разом. Харитя здригнулась, підвела очі на молодиць і засоромилась.

— Жну... мати слабі лежать... нема кому хліб вижати... з голоду згинемо зимою.

В голосі її тремтіли сльози.

Молодиці знову глянули одна на одну.

— Бідна ж ти, дитино, бідна!...

Враз Харитя почула, що сльози душать її. Зразу якось дуже жаль стало їй слабій матері, дуже заболів той пальчик, що втяла серпом, заболіли ноги, наколоті стернею, згадався переляк недавній, — сльози, мов град, посипалися на землю, і Харитя, голосно хлипаючи, заридала.

Молодиці кинулись до неї.

— Що з тобою, дитино? Не плач, перепілочко! Мати твоя, дасть Бог, одужає, а жито ми вижнемо, не дамо вам згинути з голоду. Ну, не плач же, квіточко!

Молодиці взяли на руки бідну Харитю, цілували, потішали.

— Ходім зараз до матері, хай вона втішиться, що має таку добру дитину...

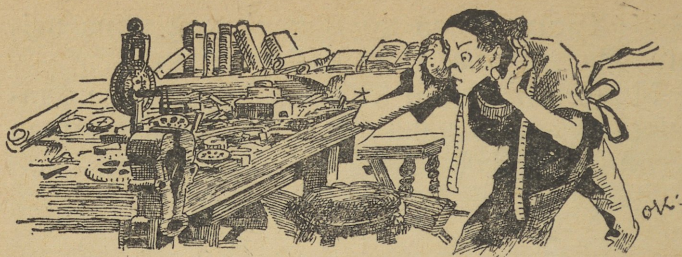
Молодиці взяли за руки Харитю і подались стежкою назад у село. Харитя йшла і тихо хлипала.

IV

Незабаром Харитина мати одужала. Молодиці вижали удовине жито, хрищений батько Харитин звів хліб у стодолу, і сироти вже не боялися голодної смерті.

Мати цілувала та пестила свою добру дитину, а Харитя щебетала:

— Хіба я не казала вам, матінко, що добрий Бог дасть вам здоров'я і pomoже зібрати хліб? Хіба не на моє вийшло?...

Нюрнберзьке яйце

Мабуть усі ви, діточки, бачили годинник; можете дізнатись, глянувши на його — чи вдень, чи вночі — котра година, можете почислити кожну хвилину. А було колись так, що люди не знали, як рахувати час. Розрізняли лише весну, літо, осінь та зиму, а добу ділили на день та ніч. У літній ясный день, коли сонечко весело сяє на небі — пізнавали люди, яка пора; але вночі або в глуху осінь не вмiли дати собі ради. Не раз і не два думали люди над тим, як запобігти лихові. Та якось нічого путнього не вигадали. Один англійський король звелів наробити однакових каганців, розчислити, скільки їх може згоріти в добу, і відтак, за-світнюючи один за другим, рахувати час. Але на такий дорогий годинник могли спромогтись лише король та багатирі. Треба було, щоб каганці горіли безперестанку,

щоб і вдень і вночі чоловік доглядав їх та засвічував новий, скоро догорить один. Багато було клопоту з тою вигадкою. Опісля видумали люди піщаний годинник. Брали дві скляні пляшечки з вузькими шийками, насипали одну дрібненьким піском і злучали їх шийками до купи так, що пісок міг пересипатися з одної пляшечки до другої. Скоро лиш пісок з верхньої пляшечки пересиплеться в нижню — перевертають її догори денцем, і пісок знов сиплеться, як досі. Недорогий і дуже простий такий годинник, але й з ним чимало мороки, — раз-у-раз треба назирати за ним. Напоследок винайшли дзигарі вежові. Хто й як перший вигадав це диво — невідомо. Кажуть, начебто араби перші вміли робити дзигарі і що арабський каліф Гарун-аль-Рашид року 807 прислав дзигара в дарунок французькому королеві Карлу Великому.

Тодішні дзигарі не дзвонили й не мали маятника. Маятник приборили аж у XVII віці. Тоді також поділили годину на 60 хвилин, а хвилину на 60 секунд. У великій пригоді стали людям дзигарі. Але їх можна було побачити лиш на баштах королівських та князівських замків. Мандрівник не міг користатися з них, бо були дуже здорові й важкі. Про бідних людей годі й казати: вони мусіли вдовольнятися поміччю

сонця, котре однаково світить і багатим і бідним.

Довго, дуже ще довго треба було працювати, щоб вимислити годинник, вигідніший та дешевший, щоб усі люди могли користатися з нього.

На початку XVI віку в городі Нюрнберзі проживав один мідник — Петро Гельє. Старість білим волосом припорошила його голову, але він не згортав рук, не кидав праці. Всі мали його за чесного чоловіка та доброго робітника. Окрім свого ремесла, Петро Гельє кохався в механіці. Раз якось навідався до нього один італієць, з котрим Гельє, мандруючи, познайомився в Фльоренції. Від того часу старий мідник кинув своє ремесло, цілими днями читав книжки, рисував і вираховував усілякі шруби та коліщатка.

Жінка Гельє та двоє дорослих синів його не могли збагнути, чому такий працюючий чоловік кинув роботу, і від світання до смеркання корили та лаяли його. Не витримав старий Гельє і, кинувши власну оселю, перебрався до своєї заміжньої дочки. Добра дочка дуже любила свого батька, захистила його і, хоч сама була вбога, усе робила, щоб заспокоїти його старість. На лихо, чоловік її, кравець, був страшенно цікавий і відтоді, як старий тесть оселився

в його хаті, — і на хвилинку не мав спокою. Цікавий кравець не знав механіки, і всякі коліщатка, шруби, коло яких раз-у-раз порався Петро Гельє, видавались йому чимсь незвичайним, дивовижним. Він слідив очима за кожним кроком тестя.

Одного дня старий мідник пішов до міста, забувши зачинити свою хату. Кравець подався до тещьової кімнати, радий, що може заспокоїти свою цікавість. Здивований, майже з страхом роздивлявся він по кімнаті, оглядав кожний кусочок дроту, міді, заліза... Усе видавалось йому незвичайним. Аж ось межі всілякими інструментами вглядів він кругленьку, невеличку штучку, котра якось то дивно стукотіла і сичала. Спершу подумав він, що то йому почулося. Вхопив машинку в руки, приклав до одного вуха — стукотить; приклав до другого — не вгаває. Холодний піт обілляв бідного кравця. Йому видалось, що в тій кругленькій штучці сидить нечиста сила, і, недовго думавши, зо всієї сили кинув нею об стіну, а сам, не озираючись, вибіг з кімнати, хрестячись та читаючи молитву.

— От воно що! — думав він. — От чого коханий тесть зачинається в хаті, ховається від людей! Недарма ж жінка та діти вигнали тебе з хати! Спізнався з чортом і зачинив його в машинці! Годі! Не хочу жити

під одним дахом з чортякою! Ще, борони Боже, на суд потягнуть!...

Вернувшись додому й побачивши, що його праця попсована, старий Петро аж за голову взявся з туги. Стільки праці, стільки часу пропало марно! А тут ще дурний зять кричить, що не хоче жити в одній хаті з чортом. Нещасний Гельє зв'язав у вузлик своє майно і вибіг з хати на вулицю.

Тяжко йому було. Він думав:

— Я старий, немічний... Прийде незабаром смерть і разом зо мною покладе в домовину і мою думку... І я не зроблю людям того добра, яке можу зробити. А тут ще ніхто не йме мені віри, всі цураються мене, мов божевільного. Що мені робити, бідному, на світі?... Ось що зроблю: піду до судді, попрошу його, щоб замкнув мене в тюрму. Там уже ніхто не перешкоджатиме мені.

Так подумав та й пішов до судді.

Суддя тількищо скінчив свою роботу й хотів обідати. Побачивши нового прохача, він дуже здивувався.

— Добродію! — сказав Гельє, — зробіть мені велику ласку: звеліть мене ув'язнити.

Почувши таке дивне прохання, суддя здивувався ще більше: він подумав, що старий збожеволів, і пильно глянув на нього.

— Чого ж тобі так забажалось тюрми? — спитав він.

— Я, бачте, мушу скінчити одну дуже важну роботу, та, на лихо, не можу знайти затишного куточка, щоб мені не перешкоджали. В тюрмі вже напевно ніхто не перешкоджатиме мені.

Даремно силкувався суддя упевнити старого механіка, що в тюрмі не так то вже добре, щоб туди проситись. Гельє так благав його, що суддя звелів ув'язнити його. Дуже зацікавив суддю старий Петро. Щоб дізнатися про нього ще більше, суддя пішов до його жінки й почав розпитувати її про чоловіка.

— Мій чоловік божевільний, — відказала жінка, — він закинув роботу, цілими днями пораяється з книжками та всякою дурницею.

І сини не боронили батька. Тоді суддя звернувся до дочки та зятя. Зять назвав тестя божевільним і казав, що він запродав душу нечистій силі. Бідна дочка плакала, боронила батька, як уміла, але її ніхто не слухав.

Повірив суддя, що Гельє справді збожеволів, і звелів усім родичам Петра зібратися, щоб при них випитати його і вже напевне впевнитися, що він божевільний.

У визначений день зібралися у судді всі родичі Петра Гельє. Послали в тюрму за ним і незабаром привели його.

Він увійшов до зали з повагою. Очі його дивились ясно та розумно. Лице сяло тихою радістю. В руці тримав він невелику штучку, схожу на яйце, в котрій щось стукотіло.

— Панове судді, — сказав Петро, — от чого мені так бажалось дістатись до тюрми! Ми з моїм приятелем — італійцем — довго вчилися механіки, довго розкидали розумом та роздивлялись, як зроблені дзигарі на баштах, і нарешті самі наважились зробити такий годинник, тільки маленький. Приятель мій постачав мені книжки, радив де в чому, а я взявся до роботи. Змовились ми мовчати, нікому й не натякати про нашу роботу, бо знали що без глузування не обійдеться. Окрім цього в Нюренберзі чимало добрих механіків, і я боявся показувати свою роботу, щоб хто часом не скористався моєю думкою, наче своєю. Тепер, коли моя праця скінчена, — не маю з чим таїтись.

З цими словами він показав машинку. То був годинник або нюренберзьке яйце. Так назвали його, бо був схожий на яйце. Всі судді і хто лиш був у залі, з зачудованням дивились на годинник Петра Гелье, а він кожному розказував, як годинник зроблений.

Жінка та сини засоромились і почали перепрошувати старого, дочка плакала з радощів, а зять переконався, що в машинці нема нечистої сили.

Скоро звістка про новий годинник розійшлась по цілому Нюренберзі, почали всі поважати мідника Гельє.

З М І С Т

Про двох цапків	5
Дві кізочки	6
Івасик та Тарасик	7
Десять робітників	9
Ялинка	10
Маленький грішник	26
Харитя	41
Нюренберзьке яйце	54

БІБЛІОТЕКА ДЛЯ ДІТВОРИ
багато і гарно ілюстрована

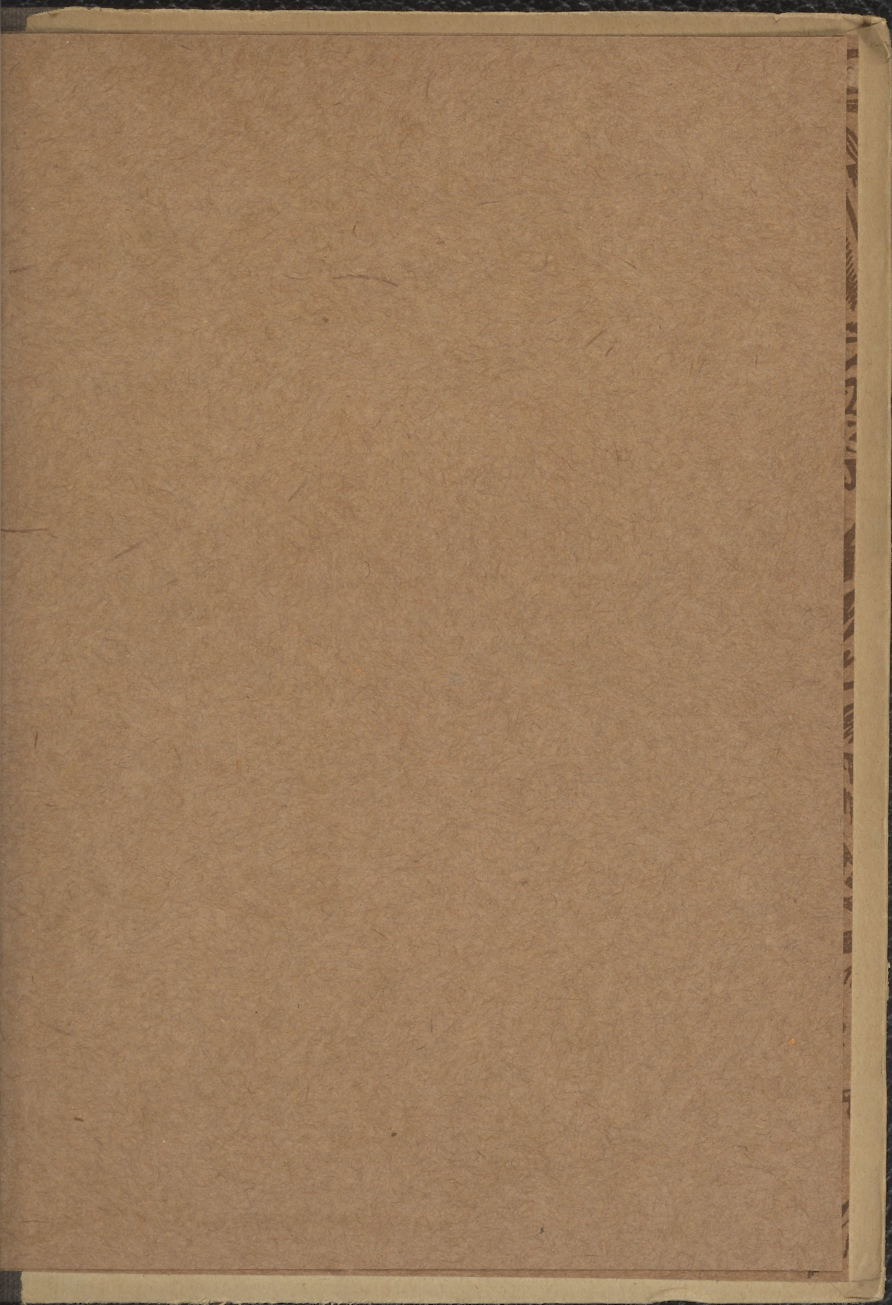
» М О Я К Н И Ж Е Ч К А «

1. *Вуйко Владко*: ПРИГОДИ ЮРЧИКА КУЧЕРЯВОГО.
2. *І. Франко*: МУРКО Й БУРКО, байка.
3. — ЗАЯЦЬ І МЕДВІДЬ, байка.
4. — ЛИСИЧКА-ЧЕРНИЧКА, байка.
5. *Роляник*: ПРИГОДИ ГНОМИКА РОМТОМТОМИКА.
6. *Брати Грімми*: КАЗКИ Й БАЙКИ.
7. *Г. Хр. Андерсен*: ДИКІ ЛЕБЕДІ, казка.
8. — ДВІ КАЗКИ.
9. — СВИНОПАС-КНЯЗЕНКО, БІЛАВКА, казки.
10. *І. Франко*: ВІЙНА МІЖ ПСОМ І ВОВКОМ, байка.
11. — ХАТКА В ЛІСІ, народна казка.
12. — КОЗА ДЕРЕЗА, народна байка.
13. — ЛИСИЧКА-СВАХА, народна байка.
14. — ЛИСИЧКА-СЕСТРИЧКА, народна байка.
15. — ГОРОБЕЦЬ І БИЛИНА. КІНЬ ТА ОСЕЛ, народ.
байки.
16. — ТОРБА, народна казка.
17. — КОЗЕЛ І БАРАН, народна байка.
18. *Роляник*: ГОСТІ З-ЗА ХМАР. НА СОФІЙСЬКІЙ ПЛОЩІ.
сцен. картини на св. Миколая.
19. *Переяславець*: ДВА ВЕРТЕПИ.
20. *Шугаєвський-Савченко*: ДІД МОРОЗ, п'еса у трьох діях.
21. *М. Погідний*: ГЕТЬМАНСЬКА БУЛАВА, істор. казка.
22. *В. Лебедова*: КОЗАЦЬКІ ДІТИ, істор. сцен. картина.
23. *І. Наріжна*: І ЦАРЕВІ ТРЕБА ВМІТИ НА ХЛІБ ЗАРО-
БИТИ, казка.
24. *І. Наріжна*: КАЗКА ПРО КНЯЗЕНКІВ І КРИЛАТОГО
ЗМІЯ.
25. *М. Середа*: У ПОХОДІ НА КРИМ, історичне оповідання.
26. *В. Переяславець*: В ОБОРОНІ РІДНИХ, історич. оповід.
27. *І. Керницький*: ПОВОРОТ СВ. МИКОЛАЯ, сценка.
28. *М. Коцюбинський*: ХАРИТЯ, збірка оповідань.
29. *В. Переяславець*: ПІСНЯ ПРО КНЯЖУ УКРАЇНУ.
30. *Р. Завадович*: ЗИМОВІ ЦАРІВНИ, казка.

Видання від ч. 1 до 26 вичерпані. Замовлення слати на адресу:

УКРАЇНСЬКЕ ВИДАВНИЦТВО

Львів, Угорська 21.

501150

-5. 11. 1943